

ve kterém se taví jednotlivé styly, jež se v pozdně poklasickém období opět začínají rozdělovat a individualizovat na aztécký, mayský, mixteca-puebla atd. Pro zajímavost, tento mezinárodní charakter raně poklasické kultury možná vedl k částečnému úpadku písma – populace měst náhle mluvily mnoha jazyky, a mnozí tudíž přestali napsům na architektuře a na uměleckých předmětech rozumět.

Koncem poklasického období se ve středním Mexiku prosadili Aztékové. Bývají sice spolu s Mayi prohlašováni za nejvýznamnější mezoamerickou kulturu, ale to je jen optický klam – jde totiž o jednu z nejlépe probádaných mezoamerických civilizací, a to proto, že ji španělští conquistadoři zastihli v plném rozkvětu. Jinak se Aztékové ovšem nemohli rovnat ani patnáct set let staré mayské kultuře, ani někdejší supervelmoci Teotihuacanu. Přestože mocensky ovládali značnou část Mezoameriky a jejich vojenské schopnosti a krutost byly pověstné, v době, kdy Španělé poprvé spatřili břehy Ameriky, vládli nad středem Mexika necelých dvě stě let.

Podle vlastních pověstí byli Aztékové původně malý bojovný kmen, který do oblasti dnešního hlavního města Mexika dospěl ze severu v době, kdy již bylo mexické údolí hustě osídleno. Po letech, kdy se Aztékové protloukali jako nájemní žoldněři ve službách různých států, se jim nakonec podařilo se prosadit, vystavět město Mexico-Tenochtitlan a spolu s městy Texcoco a Tlacopán vytvořit mocnou alianci, která byla poražena pouze jednou – vojsky španělského dobyvatele Hernána Cortése v letech 1520–1521. Stejně drtivý úder dopadl na obyvatele Monte Albánu; Mayové na Yucatánu a v Guatemale vzdorovali o něco déle, nakonec ale španělskému tlaku také podlehli.

JAK (NE)CHÁPAT MEZOAMERICKOU LIDSKOU OBĚŤ

Již v úvodu byl zmíněn zásadní rozpor mezi evropským a indiánským – a tím spíše pak mezoamerickým – pojetím smrti. Výsledkem je, že při prvním setkání s mezoamerickými náboženstvími Evropan obvykle buď vykřikne hrůzou a pln odsudků a děsu se pokusí na ně co nejrychleji zapomenout, nebo, pokud již podlehl kouzlu mezoamerické civilizace, začne fenomén lidských obětí popírat, zlehčovat, případně ignorovat.

Z toho důvodu je třeba začít náš výklad konstatováním, že existence lidských obětí v Mezoamerice je prostě nepopiratelný fakt. Máme očitě svědky z řad španělských dobyvatelů a misionářů nejen z doby *conquisty*, kdy mezoamerické kultury ještě fungovaly podle svých starých zvyků, ale i mnoha let poté, kdy se inkviziční a soudní tribunály koloniálního Nového Španělska musely potýkat s mnoha případy tajně provozované lidské oběti.

Když jsme pak už ustoupili k svým příbytkům za velkým průkopem, v němž bylo mnoho vody, a nemohly nás zasáhnout jejich šípy, oštěpy ani kameny, vyprávěli si navzájem Sandoval, Francisco de Lugo, Andrés de Tapia a Pedro de Alvarado, co se stalo a co Cortés nařizuje; a vtom zase svým děsným zvukem truchlivě zazněl buben Huitzilopochtliho a četné mušle, rohy a jakési další trubky a my jsme se zahleděli k vysokému ku [„ku“ nebo „cu“ je označení používané conquistadory pro předkolumbovský chrám, pozn. překl.], kde je Mexičané rozezvučeli, a viděli jsme, že násilím vyvádějí po schodech nahoru naše druhy, které zajali, když připravili

porážku Cortésovi, a hodlají je obětovat; když je dovedli nahoru, na malou plošinu na vrchu svatyně, do blízkosti jejich proklatých model, viděli jsme, že jim na hlavu nasadili čelenky a nutí je tančit s jakýmsi vějíři před Huitzilopochtlim, a když zatančili, položili je na podlouhlé kameny, upravené pro obětování, noži z pazourku jim rozřízli hrud', vytrhli teplé srdce a to obětovali přítomným modlám, kdežto tělo chytli za nohy a svrhli po schodech dolů; tam čekali další řezníci, ti obětem uřízli paže a nohy, z tváří stáhli kůži, aby ji upravili jako useň na rukavice, vousy si ponechali, aby si je nasazovali při slavnostních pitkách, a maso snědli s chilmore; tímto způsobem všechny obětovali; jejich nohy a paže snědli, srdce a krev obětovali svým modlám, jak jsem pravil, a břicho hodili tygrům a lvům, které chovali v domě divých šelem, jak jsem pověděl v kapitole, která o tom mluví.

(Bernal Díaz del Castillo, Pravdivá historie dobývání Mexika, II. díl, přel. Luděk Kult, Praha 1980, s. 45–46.)

Otázkou samozřejmě zůstává, jak hluboce byla tato praktika zakořeněna v mezoamerické kultuře. Mnoho lidí má dodnes sklon tvrdit, že lidské oběti k podstatě mezoamerických kultur vůbec nepatřily, a prohlašovat je za projev úpadku původních vysoce duchovních hodnot klasického období. Podle těchto interpretací měli být ještě Toltékové mírumilovní a spirituální a veškerou krutost do regionu přinesli až krvežízniví Aztékové.³ Archeologické nálezy však mluví jasně: Mezoamerika znala lidskou oběť (a také oběť krve a rituální mučení) již od nejstarších dob.⁴ Je pravděpodobné, že v poklasické době skutečně narostl faktický počet obětovaných a změnila se i nejčastěji používaná technika obětování, ale žádná propast mezi „duchovním“ klasickým a „krvavým a upadlým“ poklasickým obdobím neexistuje. Totéž platí pro jednotlivé kultury. Lidskou oběť provozovala v Mezoamerice bez výjimky všechna etnika, nejen Aztékové a nejen národy středu Mexika. V populární literatuře například přetrvává obraz klasické mayské civilizace jako společnosti mírumilovných rolníků, žijících rozptýleně v pralese a vedených kněžskou kastou, oddanou studiu astronomie a matematiky,

do níž teprve po „zániku mayské civilizace“ (že k žádnému zániku nedošlo, bylo vysvětleno výše) prosákla praktika lidských obětí. Ve skutečnosti se však pouze změnil způsob zobrazování oběti v umění. Vyluštění mayského písma a objev válečných fresek ve městě Bonampak způsobily, že dnes už neexistuje žádný odborník, který by tyto názory zastával.

Krvavé rituály tedy patřily k podstatě mezoamerických náboženství a mezoamerického životního stylu. Nešlo o něco nepodstatného nebo okrajového, ale o významný fenomén, se kterým si musí nějak poradit každý, kdo se chce blíže zajímat o mezoamerickou spiritualitu. Ignorovat nebo podceňovat lidské oběti, rituální mučení i oběť krve by znamenalo překrucovat realitu, tedy alespoň tu realitu, kterou nám nabízejí nápisy, kodexy, ikonografie i archeologické vykopávky. Krvavé rituály Mezoameriky jsou výzvou pro každého, kdo se problematiky nechce jen letmo dotknout, ale lépe a hlouběji proniknout do toho, co si tito lidé mysleli, cítili a jak vnímali svět kolem sebe.

Nicméně je tu i druhé úskalí. Opačným extrémem k popírání, podceňování nebo bagatelizování lidských obětí a dalších krvavých praktik jsou případy, kdy se jimi necháme příliš vyděsit a oslepit, takže neuvidíme nic dalšího. Zejména pokud odmítáme vyhrocené formy kulturního relativismu a domníváme se, že takovéto jednání nesmíme tolerovat ani v kulturách, které dávno zanikly. A protože proti nim již nelze bojovat de facto, snažíme se je alespoň dostatečně nahlas a důrazně odsoudit. Tak se například vyjádřil René Girard v jedné z kapitol své knihy *Obětní beránek*.⁵ A stejně je koncipován nedávný Gibsonův film *Apocalypto* (2006), jenž vykresluje Maye jako krvežíznivé barbary ničící vše kolem sebe, od lidských životů až po životní prostředí (což je mimochodem dost překroucený obrázek). Gibsonovým záměrem však ve skutečnosti nebylo zkritizovat dávné Maye, kteří si z toho ostatně již sotva vezmou nějaké ponaučení, ale upozornit na rizikové chování naší vlastní civilizace, která se podle režiséra z nějakých důvodů řítí vstříc vlastní zkáze. A to je v kostce problém tohoto přístupu – jeho smyslem totiž není pochopit staré civilizace, ale halasným odsouzením jen

znovu vyzdvihnout vlastní hodnoty, případně si zamoralizovat na téma „člověk je zvrhlé a zkažené zvíře“.

Mímetická spolupráce obětí s katy přetrvává ve středověku a dokonce i v naší době, ale v oslabené formě. V 16. století se tvrdí, že si čarodějnice samy zvolily smrt na hranici, když jim náležitě ukázali ohavnosti jejich zločinů. I kacíři často vyžadují umučení, které si zasloužili svým hanebným učením. Bylo by tedy nemilosrdné je toho ušetřit. I v naší době se proradní zrádci všech stalinismů přiznávali ještě k horším věcem, než jaké přiznat měli, a byli vděční za spravedlivý trest. Nemyslím, že takovéto chování je způsobeno pouze strachem. Ani Oidipús neprotestoval proti jednomyslnému odsouzení; je zhnusen sám sebou a prosí Théby, aby jej odvrhly.

Když se takový postoj objevuje v naší společnosti, rozhořčeně se k němu odmítáme připojit, ale jakmile jde o Aztéky nebo jiné primitivní národy, přijímáme jej bez protestů. Ethnologové se zalíbením popisují záviděníhodný osud těchto obětí. Před obětováním se totiž těší neobyčejným výsadám a k smrti kráčí klidně a možná i radostně. Mezi jinými Jacques Soustelle doporučuje čtenářům, aby si ta náboženská jatka nevykládali podle dnešních norem. Mohli by se totiž snadno dopustit ethnocentrismu; ať si tedy exotické společnosti dělají, co chtějí; nesmíme to nikdy odsuzovat.

I když je snaha o „rehabilitaci“ zneuznaných světů chvályhodná, nesmíme ztratit soudnost. Dnešní přehnaná shovívavost je stejně směšná jako někdejší pyšná nadutost, ale v opačném smyslu. V podstatě je to stále tatáž blahosklonnost – na tyto společnosti prostě nepoužíváme stejný metr jako na sebe; tentokrát používáme měřítko vyplývající z demagogického zvratu typického pro konec našeho století. Buď naše prameny nestojí za nic a nám nezbyvá než mlčet – nikdy nebudeme o Aztécích vědět nic jistého. Nebo naše prameny za něco stojí a, máme-li být poctiví, musíme dojít k závěru, že aztéckému náboženství přísluší místo v celosvětovém muzeu lidských hrůz zcela právem. Antiethnocentrická horlivost zachází příliš daleko, když omlouvá krvavé orgie na základě zjevně klamného vyličení, jakým se nám samy prezentují.

(René Girard, Obětní beránek, přel. Helena Beguivinová, Praha 1997, s. 76.)

Oba tyto přístupy – ignorování lidských obětí nebo jejich jednoznačné odsouzení – tedy vycházejí z naší vlastní kultury a podle jejích zásad jsou pochopitelné a logické. Ale ve snaze porozumět mezoamerické lidské oběti a ostatním krvavým praktikám se s nimi daleko nedostaneme. Je třeba se ptát, co Indiáni sami o lidské oběti říkali, jak ji chápali a zdůvodňovali a jaké místo zaujímal v jejich kosmologii.

Hned na úvod je třeba upozornit, že lidská oběť byla v Mezoamerice tak intimně svázána s válkou, že jedno od druhého vlastně nelze smysluplně oddělit. To souvisí s odlišným konceptem války – hlavním cílem bitvy totiž nebylo nepřítel zabít, ale zajmout jej, samozřejmě proto, aby byl později obřadně obětován.

Tyto tři disky (označované jako disk F, H a L) vylovené z cenote v Chichén Itzá znázorňují zajetí muže v bitvě a jeho následné obětování.

Pochopitelně že ve válce umírali válečníci i přímo na bitevním poli, ale zejména v aztéckém případě se hlavní masakr poražených odehrával až později, na obětním kameni. Například v roce 1486 nechal nově nastoupivší aztécký vládce Ahuizotl u příležitosti posvěcení poslední fáze výstavby Hlavního chrámu v centru říše Tenochtitlanu obětovat na dvacet tisíc osob, většinou válečných zajatců (takže celkový počet mrtvých včetně těch, kteří padli na bitevním poli, byl asi vyšší).⁶ Aztécké rukopisy a po nich španělští kronikáři podrobně líčili, jak byly zástupy obětí přihnány do Tenochtitlanu. Muže, ženy i děti poutaly do dlouhých řad provazy, které měli protaženy nosními přepážkami. Když vstupovali do města, kněží je slavnostně vítali; čtyři zástupy čekajících pak pomalu procházely hlavními ulicemi ke středu města a vystupovaly po čtyřech schodištích pyramidy. Obětování trvalo čtyři dny, od svítání do soumraku.⁷ Ve světle takovýchto událostí vypadají Aztékové jako výjimečně krvežízniví vrahové.

Podívejme se ale například na starou Mezopotámii. Zde si na lidské oběti příliš nepotrpěli, zejména asyrští králové se ale s oblibou holedbali tím, kolik nepřátel ve válce pobili, jak narazili poražené na kůl a zbylé odvěkli do otroctví. Obzvláštní krutostí například proslul král Sinacherib, který se poté, co potlačil povstání v Babylonu, rozhodl zničit celé město, pobít nejen vojáky, ale všechny jeho obyvatele (což představovalo smrt desítek tisíc lidí) a srovnat budovy se zemí. Babylon pak musel být znovu postaven.⁸ Podstata obou událostí je stejná. Obě kultury, respektive vládcí obou státních útvarů, se holedbají zmařenými lidskými životy. Přesná čísla v tuto chvíli nejsou důležitá – obrat „dvacet tisíc“ v aztéckých textech byl patrně jen obrazným vyjádřením pro „mnoho“. Rozhodující není konkrétní počet obětí, ale skutečnost, že se nejvyšší představitelé obou společností holedbají počtem zavražděných lidí a podpírají tím svou vznešenost. Z našeho dnešního hlediska jsou ale ztráty ve válce „nutným zlem“, zatímco obětování přeživších zajatců nesmyslnou krutostí. Proto se nám Aztékové zdají barbarštější a krvežíznivější než Asyřané.

Ideologie aztéckého státu stála na lidských obětech, které, jak uvidíme, měly klíčový význam nejen pro náboženství, ale i pro politiku a pro každodenní život Aztéků. Z toho důvodu bylo třeba neustálého přílivu válečných zajatců, ze kterých se většina obětí rekrutovala, a k jejich získání bylo zase potřeba téměř neustále válčit. V určité fázi se tak aztécký stát dostal do situace, že musel útočit i tehdy, když momentálně neměl žádného bezprostředního nepřítele, kterého by si chtěl politicky podrobit. Důsledkem bylo, že se začala pořádat tažení cíleně určená jen k získání zajatců; říkalo se jim „květinové války“.

Kromě intimní provázanosti lidské oběti s válkou je potřeba chápat i to, že se tento obřad v Mezoamerice používal také jako forma trestu smrti či pomsty nepřátelům. Většina z obětovaných byli buď váleční zajatci, nebo provinilci odsouzení za spáchání zločinu. Jejich obětování bylo vnímáno jako pokračování bitvy či náhrada za smrt v boji, případně měla násilná smrt vykoupit a smýt jejich vinu. Připomeňme si, že podobně se přistupovalo k popravě i v Evropě, a to až do 19. století. Poprava byla brutální, zastrašující, ale také fantastické a přitažlivé divadlo, politický rituál, jímž vládnoucí moc manifestovala svou suverenitu. Lámání v kole, upalování, čtvrcení odsouzených a vystavování jejich hlav a těl mělo v evropské kultuře – i v kulturách afrických nebo asijských – stejnou funkci jako aztécké obětní rituály a vystavování utatých hlav na platformách *tzompantli*. Teprve na přelomu 18. a 19. století Evropa přestala vnímat popravu jako divadelní představení, a naopak začala takové praktiky odsuzovat jako barbarské, a s nimi i společnosti, které je nadále provozují. Evropské osvícenství bylo nesené principem „užitečnosti“. Trest za těžký zločin neměl být nadále odplatou na těle provinilce, ale měl jej donutit splatit dluh vůči společnosti. A takto chápeme trest i my dnes.⁹

Samozřejmě, jak ostatně i vysvitne z následujících pasáží, role bohů a náboženských konceptů byla v případě mezoamerické lidské oběti mnohem významnější, než tomu bylo u evropských poprav. Právě to ji ale v našich očích dále

problematizuje. Neboť osvícenská racionalizace společenského dění odmítla brát v úvahu duchovní, náboženský rozměr trestu. Trest ve jménu Boha či bohů prohlásila za nesmyslný z hlediska racionálního i morálního. Také s tímto vnímáním se dodnes ztotožňujeme, a představa životů zmařených během náboženských obřadů nám připadá děsivá. Z našeho pohledu by jistě bylo „racionálnější“ zajatce neobětovat, ale využít je jako otroky a nevolníky na polích vítězů. Nebýt „iracionální“ víry v bohy, zůstali by obětovaní naživu, nebo by alespoň nesešli ze světa tak zdoluhavým, bolestivým a krvavým způsobem. Logika Aztéků však byla jiná. Nehledě na objektivní skutečnosti – v přelidněném Mexickém údolí bylo obtížné zajatce produktivně uplatnit – bylo výhodnější a rozumnější obětovat je bohům a tak si zajistit jejich přízeň. Rozhodně však nelze, jak uvidíme v následujících kapitolách, říci, že rituální zabití člověka bylo prostým, byť děsivějším ekvivalentem podříznutí obětního zvířete. Lidskou obět nebylo možné ničím nahradit.

TYPOLOGIE MEZOAMERICKÝCH OBĚTÍ

Typologicky vzato můžeme obvykle ve světových náboženstvích rozlišit oběti na ty, v jejichž průběhu přijde nějaký tvor o život (dále se dělí na zvířecí a lidské), a na ty, při kterých se božstvu obětují neživé věci, například jídlo, pití, květiny nebo kadidlo. V rámci obětí zvířecích a lidských rozlišujeme pak obvykle krvavé a nekrvavé oběti, charakterizované tím, zda při zabíjení teče krev či zda byl tvor utopen, uškrcen, zasděn atd.

LIDSKÉ OBĚTI VE STARÉM SVĚTĚ

Šok conquistadorů tváří v tvář lidským obětem byl o to větší, že z vlastní kultury nic podobného neznali. V Evropě a Indii jistě existovaly případy lidských obětí, ale jednalo se spíše o výjimky, které se s měřítkem, v jakém se provozovaly v Mezoamerice, nedají absolutně srovnat. Lidi se v tomto prostředí obětovali jen výjimečně, obvykle v případě nějaké velké události, která vyžadovala silnou boží přízeň, a na prstech jedné ruky bychom spočítali božstva, která něco podobného vyžadovala pravidelně a často. Mnohem častější a významnější byla zvířecí oběť, zejména drůbeže a dobytčat. Křesťanství posléze všechny krvavé oběti zcela vymýtilo. Evropané samozřejmě znali lidské oběti a zejména rituální kanibalismus ze svých cest do Afriky, ale ani zde se nejednalo o plošně rozšířenou praxi. O to větší byl jejich šok, když se s lidskou obětí a rituálním kanibalismem setkali v Novém světě a na tichomořských ostrovech.

V případě staré Mezoameriky je ale třeba toto dělení poněkud přepracovat, aby lépe vyhovovalo místnímu kontextu. V rámci obětí živých tvorů se totiž dají rozlišit celkem čtyři velké fenomény: lidská oběť, zvířecí oběť, rituální mučení a oběť krve (nebo též sebeoběť). Rozdíly jsou základní: první dva fenomény jsou charakteristické tím, že při nich přijde o život nějaký tvor, v prvním případě člověk, v druhém zvíře. Naproti tomu druhé dvě praktiky nemusejí nutně vyústit v něčí smrt, nicméně jejich součástí je bolest – buď ta, kterou někdo způsobuje někomu jinému (v případě rituálního mučení), nebo ta, kterou si člověk způsobuje sám (oběť krve).

Toto dělení nicméně v případě lidské oběti opět nestačí – existuje tolik různých technik, že je třeba zmínit aspoň základní typy.

Metafora světa jako hory a hory jako dárkyně života se s drtivou doslovností ztělesňuje v podobě pyramidy. Její posvátná plošina, čtyřhranná jako sám svět, je divadlem bohů a hřištěm, kde hrají svou hru. Jaká je to hra, hra bohů? Hrají s časem a jejich hrou je tvoření a ničení světů. Mezi prací a božskou hrou je protiklad: člověk pracuje, aby se uživil, bohové si hrají, aby tvořili. Přesněji řečeno pro ně není rozdíl mezi hrou a tvořením – každá z jejich piruet je svět, který se rodí nebo zaniká. Tvoření i ničení jsou protikladné pojmy pro člověka, ale totožné pro bohy: vše je hra. Ve svých hrách, kterými jsou války a tance, bohové tvoří a ničí světy a někdy i sami sebe. Svou obětí, svým masakrem znovu tvoří svět. Hra bohů je krvavá hra vrcholící obětí, jež je stvořením světa. Tvořivé ničení bohů je předlohou lidských rituálů, ceremonií a svátků, oběť je totožná s tvořivým ničením. ... Mezi božskou hrou a obětí, která obrozuje vesmír, je těsné spojení a tomuto hvězdnému modelu odpovídá jiný, lidský. ... Pro Aztéky se svět politiky neodlišoval od světa víry, nebeský tanec je současně kosmickou válkou a tato analogická božská série se promítá v jinou, pozemskou, rituální válku (neboli „květinovou válku“), která je dvojníkem válečného tance bohů a vrcholí obětí válečných zajatců. Tvořivé ničení a politika ovládnání druhých jsou dvojitou tváří, božskou a lidskou, těžce koncepce.

Pyramida, tento zkamenělý čas, místo božské oběti, je také obrazem aztéckého státu a jeho poslání: zajištění kontinuity slunečního kultu, zdroje veškerého života, prostřednictvím oběti válečných zajatců. Mexický lid se ztotožňuje se slunečním kultem, jeho vláda je táž jako vláda slunce, které se každý den rodí, bojuje, umírá a znovu rodí. (...)

Pedantství a heroismus, sexuální puritánství a krutost, kalkul i delirium – národ vojáků a kněží, astrologů a obětníků. A ve všech projevech tohoto mimořádného a strašlivého národa, od astronomických mýtů po metafory básníků, cítíme posedlost krví – vůni i zápach krve. Jako ona kola trýzně, která se objevují v románech markýze de Sade, byl aztécký rok tvořen kruhem osmnácti měsíců nasycených krví; nabízel osmnáct obřadů, osmnáct možností, jak zemřít: zasypán šípy, ponořen pod vodu, sřat či stažen z kůže.

(Octavio Paz, Kritika pyramidy, in Druhý břeh západu: Výbor iberoamerických esejů, uspoř. Anna Housková, Praha 2004, 235–255.)

Nejdůležitější a nejčastější variantou lidské oběti byla v Mezoamerice oběť vyrváním srdce – tuto formu rituálního zabití nejvíce proslavila aztécká kultura. Provádělo se obvykle standardizovaným způsobem na obětním kameni a jeho jevištěm byla obvykle pyramida či platforma na hlavním náměstí daného města, případně obdobná stavba na návsí vesnice. Tento typ oběti měl také obecně vzato největší váhu. Stručně řečeno se postupovalo následujícím způsobem: po ukončení přípravných rituálů byl vybraný člověk položen naznak na obětní kámen ve tvaru homole tak, aby jeho hrud ležela na nejvyšším místě kamene a byla tak napjatá a snadno přístupná. Nehybnost oběti zajišťovalo čtyři až pět asistentů, každý držel jednu její končetinu, případný pátý asistent přidržoval hlavu. Takto znehybněné oběti pak obětník rychlým pohybem rozřal kůži a svalstvo v oblasti bránice, aby si uvolnil přístup do tělní dutiny. Následně vnořil ruku do levé strany hrudníku, uchopil srdce a prudce ho vyrval z jeho místa silou dostatečnou na to, aby přetrhal všech osm velkých cév, které spojovaly srdeční sval

se zbytkem hrudi. Ještě tepající srdce pak obvykle ihned nabídl bohům – a to tak, že je buď položil do obětní misky, nebo vložil do úst idolu, případně je urychleně pozvedl nad sochu, aby poslední stahy svalu postříkaly krví tvář božstva. Celý proces se musel odehrát během pouhých několika okamžiků, a to z několika důvodů. Za prvé, oběť se pravděpodobně ve většině případů vzpouzela a strach a v závěru i bolest jí musely dodávat neobyčejnou sílu, takže hrozilo nebezpečí, že se asistentům vysmekne a hladký průběh rituálu bude narušen. Za druhé pak srdce po vytržení ze svého lůžka udeřilo většinou již jen několikrát a zásoba krve se vyčerpala prakticky okamžitě, takže pokud bylo účelem rituálu skropit stříkající krví sochy bohů, musel obětník jednat s bleskovou pohotovostí.¹⁰

Scéna aztécké oběti vyrváním srdce v koloniálním tzv. Duránově kodexu

Vyrvání srdce bylo natolik populární, že se s oblibou kombinovalo s dalšími variantami oběti. Nebylo výjimkou, že se srdce vytrhávalo z těla, kterému byla předtím utata hlava, nebo naopak se na oběti s vytrženým srdcem provedlo rituální stětí. Nebo Aztékové mohli například přerušit upalování zaživa, polomrtvou oběť vytáhnout z ohně a vyrvat jí srdce. Naopak obětovaná těla se mohla vhadzovat do studní.

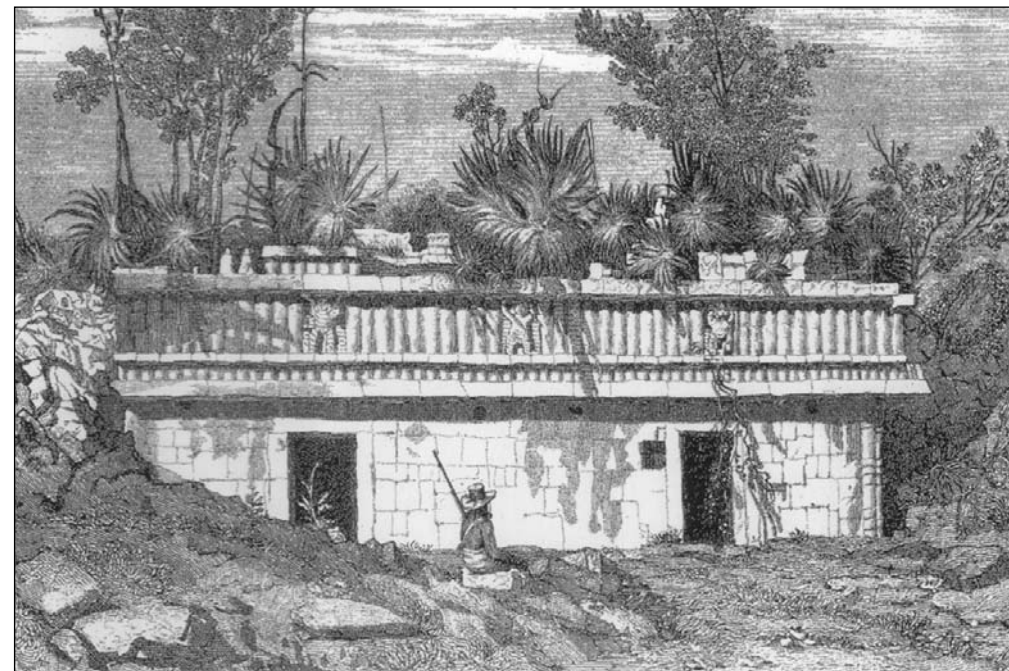
Již zmíněné stětí bylo další velice častou variantou lidské oběti – a z mezoamerických variant rituálního zabíjení se asi nejvíce podobalo evropské popravě. Probíhalo obvykle tak, že se na platformě nebo na polokruhovém či plochém obětním kameni zaživa uřízla hlava oběti. S tou se pak nakládalo různým způsobem. Při dekapitaci docházelo zjevně k mnohem většímu krveprolití než při vyrvání srdce a krvácení bylo také zřejmě jedním z hlavních účelů této praktiky. Stětí zároveň velmi intimně souviselo s tzv. míčovou hrou, specifickým rituálem doloženým už od raně předklasického období, jenž se posléze rozšířil prakticky do všech končin Mezoameriky, a dokonce se na úsvitu mezoamerických studií stal jedním z klíčových určujících znaků, které charakterizovaly tento kulturní areál.¹¹

Dalším typem lidské oběti je zastřelení – jeho hlavní součástí je solární kontext, navíc podpořený loveckou symbolikou. Tento rituál máme zajímavě zdokumentovaný zejména z mayské oblasti. Podobně je tomu s utopením. I zde máme nejznámější doklady od Mayů: jde o vhadzování živých lidí do obětních studní *cenote*, o kterých podrobně pojednáme v příslušné kapitole. Naopak gladiátorskou oběť, kdy zajatec sváděl nerovný boj s ozbrojenými válečníky vítěze, máme doloženou vlastně jen od Aztéků, stejně jako upálení. Důležitou součástí aztéckých obětí bylo také stažení z kůže a rituální kanibalismus. V posledních třech jmenovaných případech oběť obvykle přišla o život jiným způsobem, především vyrváním srdce. Přesto se jedná o velmi důležité praktiky a budeme se jimi rovněž zabývat.¹²

Zvířecí oběť v jistém smyslu kopírovala lidskou, a stejně jako u lidské oběti bylo její hlavní podobou vyrvání srdce a stětí. Bohužel často nejsme s to posoudit, jakým způsobem bylo zvíře zabito, prameny se pouze zmiňují o faktu, že ho při rituálu připravili o život. Koloniální prameny mluví nejčastěji o slepicích – v předkolumbovské době se nepochybně jednalo o krůty a krocany – a o psech, někdy svátek vyžadoval vyrvání srdce velké šelmě, obvykle jaguárovi, případně velkému množství různých divokých zvířat, od malých po velká, která kněz obětoval jedno po druhém. Nicméně jak uvidíme, na rozdíl od jiných starověkých kultur, kde zvířecí oběti představovaly převážnou část všech rituálů, při nichž přišel nějaký tvor o život (nebo dokonce ani jiné formy krvavé oběti neexistovaly), v Mezoamerice se k obětování zvířete přikračovalo jen při méně významných příležitostech nebo v chudých komunitách.

Pod pojmem oběť krve se rozumí dobrovolné a záměrné obětování vlastní krve. Proto můžeme tento rituál nazývat i sebeobětí; též někdy rituálním pouštěním žilou. Tato praktika hrála nesmírně důležitou roli v náboženském a společenském životě celé Mezoameriky, roli naprosto srovnatelnou s významem lidské oběti. Nejčastěji se prováděla perforací nebo nařezáváním uší, jazyka, předkožky, penisu nebo nosu, vzniklým otvorem se pak mohl protahovat provaz. Krev se obvykle vsakovala do provazu nebo stékala do připraveného košíku naplněného papírem, jehož obsah se později obřadně spálil. Zdá se, že oběť krve byla po převážnou většinu mezoamerických dějin spojena s elitami (specificky s muži-šlechtici a s panovníky, jen výjimečně s královnami) a že představovala vysoce prestižní úkon. Některé archeologické nálezy se dokonce zdají naznačovat, že minimálně v klasickém období byla přímo výsadou aristokracie a že ji níže postavení lidé nevykonávali. Oběť krve snad v ojedinělých případech mohla vyústit v rituální sebevraždu, ale všeobecně vzato neměla mít za účinek smrt, pouze bolest oběti a získání krve určené jako pokrm bohům.

Rituální mučení je poslední velký typ významné krvavé praktiky, velice úzce související s mocí, nadvládou a válkou. Stejně jako v případě oběti krve ani tady

Mayský chrám skrytý v džungli na vyobrazení z 19. století (Frederick Catherwood)

nemusí člověk nutně přijít o život, byť je pravda, že tento rituál často končil smrtí. Zatímco oběť krve praktikuje dotyčný sám na sobě, rituální mučení, podobně jako lidská oběť, vždy zahrnuje mučitele a mučeného (respektive, v případě lidské oběti, obětníka a obětovaného).

Lidské i zvířecí oběti, rituální mučení a oběť krve nestály obvykle samostatně, ale tvořily součást konkrétního svátku, ceremonie nebo obřadu. Jak uvidíme, mohly se vyskytovat v nejrůznějším kontextu, oběti mohla být prokazována velká úcta, nebo naopak s ní mohlo být zacházeno pohrdavě, stejně tak po samotném aktu se různě nakládalo s obětovaným tělem. Konkrétní příklady si uvedeme v rámci výkladu o jednotlivých typech: než k němu však přikročíme, je třeba se podrobněji podívat na význam, jaký krvavé rituály v Mezoamerice měly, a způsob, jakým je sami Mezoameričané interpretovali.

LOGIKA A POVAHA LIDSKÉ OBĚTI V MEZOAMERICĚ: POVINNOST, VÝSADA A TREST

Když jsme si výše již obsáhle ukázali, jaké nástrahy nás čekají, a snažíme-li se porozumět lidské oběti, je na čase zasadit ji do kontextu, v jakém jí vnímali a chápali sami obyvatelé Mezoameriky. A tento kontext nám dodají pramenné texty, které o lidské oběti mluví. Jejich analýza pak ukazuje, že lidská oběť měla celkem tři zásadní rozměry: rozměr povinnosti, výsady a trestu.

POVINNOST

V mnoha mezoamerických dokumentech se můžeme dočíst, že lidská oběť byla považována za klíčovou povinnost, kterou člověku určili bohové. V mayské knize *Popol Vuh* se dokonce píše, že člověk byl primárně stvořen právě pro uctívání bohů.¹³ Dvojice božských stvořitelů nejprve vytvoří zvířata, ale vzápětí se ukáže, že ta jenom vřískají a krákají a nejsou schopna ani vyslovit jméno svých tvůrců, natož jim přinášet oběti. Za trest je zklamaní bohové určí za potravu lidem a začnou se zaobírat tím, jak stvořit někoho, kdo by jim sloužil a živil je.

A ještě řekli [Původkyně a Stvořitel] jelenům, ptákům, pumám, jaguárům, hadům: „Vyslovujte naše jména, uctívejte nás, matku svou, otce svého! Vzápětí Huracána, Chipi-Caculhu, Raxa-Caculhu, Srdce nebes, Srdce země, Původkyni a Stvořitele, Rodičku a Ploditele. Volejte nás, vzývejte nás, modlete se k nám,“ řekli jim.

A nebylo možno, aby mluvili jako lidé: vřeštěli jen, kdákali a štěbetali. Nesrozumitelné byly jejich skřeky, každý křičel jinak a po svém.

Když Původkyně a Stvořitel slyšeli, jak nejsou s to hovořit, domlouvali se: „Nesvedli to, aby vyslovovali naše jména, jména svých původců a stvořitelů. To není v pořádku,“ domlouvali se Rodička a Ploditel.

Jim pak děli: „Dobrá, budete nahrazeni. Nesvedli jste to, ani na jedno slůvko jste se nevzmohli. Změnili jsme názor: Podržíte svou potravu, svou pastvu, svůj pelech, své přístřeší – budou to jen rokle a lesy, neboť se nepovedlo, abyste nás uctívali a vzývali. Ale jsou ještě, jsou bytosti, jež nás budou vzývat a ctít. Ty teď stvoříme.

Vy však přijměte svůj osud: Vaše maso bude rozžvýkáno. Tak se stane, to bude váš los.“ Tak mluvili, když malým i velkým zvířatům celičké země zvěstovali svou vůli.

Chtěli udělat ještě jednu zkoušku, chtěli udělat ještě jeden pokus, chtěli docílit, aby je vzývali.

Ale zvířata nesvedla se dorozumět. Nic je nenapadlo a zhola nic nepořídila. A tak bylo jejich maso obětováno, byla určena za potravu a za kořist smrti zvířata, jež žijí na tváři země.

Nezbývalo tedy, než aby se znovu pokusili učinit tvora, stvořit bytost – Původkyně a Stvořitel, Rodička a Ploditel: „Zkusme to znovu. Už je blizoučko setba, už svítá. Stvořme si služebníky a živitele.“

„Ale jak to udělat, abychom byli vzýváni, aby se na nás pamatovalo na zemi? Už jsme to zkusili se svým prvním dílem, svými prvními tvory, ale k ničemu to nevedlo a nebyli jsme vzýváni a nebyli jsme chváleni.

Nuže zkusme stvořit bytosti poslušné a uctivé, jež by nám sloužily a o nás dbaly.“ Tak řekli.

(Popol Vuh, přel. Ivan Slavík, s. 25–26.)

Bohužel se nezdaří ani druhé stvoření, kdy bohové vytvoří lidské bytosti z hlíny. Hlinění lidé se totiž nemohou pořádně pohnout, sice mluví, ale postrádají rozum a stačí, aby zapršelo, a začnou se rozpouštět. Stvořitelé tedy zničí i toto pokolení a při třetím pokusu vyrobí lidstvo ze dřeva. Zde už je patrný pokrok, nové

pokolení mluví, chodí, vypadá lidsky, ale stále ještě si nevzpomíná na své stvořitele a neuctívá je. Takže ho bohové nakonec vyhladí také. Teprve poslední stvoření se konečně zdaří – lidé vytvoření z kukuřičného těsta jsou konečně vděční a náležitě zbožní a ihned poté, co vzniknou, poděkují svým stvořitelům za život.

Toto uctívání tvůrců člověka z počátku v *Popol Vuhu* zahrnuje pouze úctu jako takovou a zřejmě i oběti jídla a zvířat. Legendu o vzniku lidské oběti najdeme v *Popol Vuhu* o něco dále a budeme se jí zabývat záhy, až budeme chtít ukázat lidskou oběť jako trest.

MAYSKÁ LITERATURA

Písemné prameny, z nichž destilujeme svou znalost mayské kultury, jsou v zásadě čtyři typů. První představují hieroglyfické nápisy převážně z klasického období, které nacházíme nejčastěji na stélách, reliéfních panelech nebo na keramice. Tématem těchto nápisů jsou převážně záznamy ze života mayských králů. Druhým jsou tři dochované poklasické kodexy, Madridský, Pařížský a Drážďanský, jejichž obsah je především věštecký a náboženský (někdy se k těmto třem řadí ještě kodex Grolier, ale jeho pravost je stále sporná). Třetí skupinou jsou koloniální prameny psané samotnými Mayi, ale již latinkou: sem spadá epická kompilace mytologie Mayů Quiché jménem *Popol Vuh*, směs textů různých žánrů od náboženských přes historické až po lékařské nazývané knihy Chilama Balama, sbírka poklasických písní *Zpěvy ze Dzitbalché*, drama *Rabinal Achí* a různé další prameny. Poslední skupinou jsou koloniální texty napsané Španěly – zde bezkonkurenčně kraluje misionář Diego de Landa a jeho obsáhlá zpráva *Relación de las cosas de Yucatán*. Kromě toho jsou výborným zdrojem i *Relaciones geográficas*, což jsou zprávy správců jednotlivých okresů o zeměpise, zdrojích i historii dané oblasti, a různé další dílčí informace z pera conquistadorů, například první Cortésův dopis, část kroniky Bernala Díaze del Castillo *Pravdivá historie dobytí Mexika* apod.

V aztécké kultuře se počátek obětování coby výsostné povinnosti lidí vůči bohům popisuje v mýtu o stvoření pátého slunce v Teotihuacanu.

Aztécký vesmír již prošel čtyřmi věky, tzv. slunci, a poté, co skončilo to čtvrté, sešli se bohové ve městě Teotihuacanu, aby se domluvili o tom, jak bude svět pokračovat dál. Svět v tu dobu tone ve tmě, protože poslední slunce bylo zničeno, a je třeba, aby bohové mezi sebou zvolili člověka, který se stane novým sluncem. Ptají se po dobrovolnících – a ihned se přihlásí mládenec jménem Tecciztecatl, bohatě oděný krasavec, který nezastírá svoji touhu stát se denní hvězdou. Bohové souhlasí, ale pro jistotu chtějí ještě náhradníka – protože se již nikdo dobrovolně nepřihlásí, vyberou ze svého středu Nanahuatzina, starého a nemocného boha, velmi chudě oděného; ten souhlasí, že v případě Tecciztecatlova neúspěchu nastoupí na jeho místo.

Bohové rozdělají uprostřed Teotihuacanu velkou hranici, počkají, než se obrovský oheň pořádně rozhoří, a vybídnou Tecciztecatla, aby se vrhl do ohně, upálil se a tím se proměnil ve slunce. Mládenec se rozběhne k ohništi, ale když už je téměř u něho a pocítí obrovské spalující horko, které sálá z plamenů, zaváhá a ztratí odvalu. Vrátil se zpátky k bohům, sebere síly a rozběhne se znovu, ale opět nedokáže skočit.

Poté, co zbabělý mládenec ani napotřetí nedokáže dostat tomu, co si předsevzal, vybídnou bohové Nanahuatzina, aby splnil svou povinnost. Bůh se rozběhne, bez sebemenšího zaváhání se vrhne do plamenů – a vzápětí z nich opět vystoupí již jako Tonatiuh, nádherný, bohatě oděný sluneční válečník. Něco je však špatně – nový bůh slunce stojí nízko na nebi a nehýbe se, jeho žár pak spaluje vše na zemi a hrozí obrovským požárem. Proto musejí bohové jeden po druhém přistoupit k obětnímu kameni, kde jim božský kněz Quetzalcoatl vyrve srdce a dosud tlukoucí je nabídne slunci. Tato oběť dodá Tonatiuhovi sílu – slunce se pomalu rozhýbe a nastoupí cestu po obloze, kterou bude od té doby vykonávat každý den.

Tento mýtus je zajímavý z mnoha hledisek – například je pozoruhodné, jak upřednostňuje stoickou poslušnost a neochvějnou statečnost před sebevědomým

vychloubáním a ctižádostí, za níž se ale skrývá zbabělost a nedostatek odvahy. Nicméně především nám předkládá jeden z nejvýznamnějších klíčů k porozumění lidské oběti jako povinnosti – totiž nutnost krmít slunce, aby nedošlo k dalšímu zániku světa.

Lidská oběť vyrváním srdce, která se zde popisuje, má totiž jednoznačné solární konotace. Krev je zdrojem života a srdce zdrojem pohybu – a obojího se poslednímu slunci krutě nedostává. Přitom pohyb je klíčovým pojmem posledního pátého věku lidstva – však také jeho astrologické jméno zní *nahui ollin*, čtyři pohyb (což souvisí i s proctvím o jeho zániku – zničit jej má obrovské zemětřesení). Bohové v Teotihuacanu provádějí oběť, která se má stát vzorem chování pro lidstvo. Od této chvíle je třeba, aby neustále probíhaly lidské oběti slunci, protože na obětním kameni se zajišťuje další existence světa. Proti tomu jsou nepochybně životy jednotlivců zanedbatelnou položkou.

V této perspektivě bychom zároveň měli vnímat mýtus o Quetzalcoatlovi a pádu slavného města Tollanu. Jedná se o jedno z nejznámějších předkolumbovských vyprávění vůbec, které je navíc velmi návodné, pokud jde o vnímání lidské oběti v Mezoamerice jako povinnosti.

Tollan je bájně město v Mezoamerice, o kterém dodnes vědci přesně nevědí, kde leželo, a koneckonců ani zda vůbec existovalo. Aztékové mluvili o Tollanu podobně jako křesťané o nebeském Jeruzalému – šlo o ideální, dokonalé město, kde vládl božský vládce Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatl. Názory na jeho historicitu se různí – valná většina badatelů se domnívá, že Tollanem je poklasické naleziště Tula nedaleko od hlavního města Mexika,¹⁴ nicméně to dost možná tak jednoduché není, protože přídomek „Tollan“ (ve smyslu „metropole“) používalo kdejaké poklasické mezoamerické město (například „Tollan Teotihuacan“, „Tollan Cholollan“ apod.).

Stejně polohistorický-polomytický charakter jako Tollan mají i jeho obyvatelé, Toltékové. V aztéckých dokumentech se o nich mluví jako o vážených předcích, kteří se vyznamenali jako šikovní řemeslníci a umělci s vysokou kulturou –

a opět nevíme, zda se jedná o skutečné historické mezoamerické etnikum nebo o pouhou legendu. Ve shodě s identifikací Tollanu jako Tuly se obyvatelé tohoto města nazývají Toltéky, ale i přesto je vhodné rozlišovat mezi Toltéky mytickými a Toltéky historickými, protože je tu stále možnost, že se ve svých teoriích radikálně mýjíme s realitou.

Základní kostra aztéckého mýtu o Tollanu vychází právě z těchto ideálních vlastností města i jeho obyvatel a vytváří jakýsi zlatý věk, který v Tollanu panoval za vlády Ce Acatl Topiltzin Quetzalcoatla. Tento panovník nese jméno jednoho z nejvýznamnějších božstev poklasické Mezoameriky – buď se jedná přímo o tohoto boha, nebo, pokud se prokáže, že mýtus o Tollanu má historické jádro, jde o kněze stejnojmenného božstva. Quetzalcoatl naučil Toltéky řemeslům, umění, uctívání božstev a vůbec z tohoto původně necivilizovaného polobarbarského národa udělal kulturně vyspělé etnikum, které Aztékové tolik obdivovali. Základem a podstatou mýtu je nicméně opět vztah k lidské oběti – Quetzalcoatl tolik miloval své poddané, že zakázal provádění lidských obětí a namísto nich začal bohům předkládat malá zvířata, hady, motýly a květiny.

To nicméně vyvolalo reakci ze strany bohů, konkrétně Quetzalcoatlova starého nepřítele, boha Tezcatlipoky. Ten přicestoval do Tollanu, v přestrojení se mu podařilo proniknout až do paláce, kde se Quetzalcoatl jako správný kněz-vládce věnoval askezi a obětem krve, a podařilo se mu ve svém rivalovi vyvolat pochybnosti a deprese, takže porušil svou rituální čistotu a opil se; a nejen to, dokonce se v opojení pomiloval s vlastní sestrou. Spáchal tak nejen incest, který odsuzuje snad každá společnost na světě, ale i opilství, které Aztékové velice přísně trestali a považovali jej za jeden z nejhorších deliktů, kterých se lze vůbec dopustit. Když druhý den vládce vystřízlivěl a uvědomil si, co udělal, došlo mu, že se nic již nedá napravit a zbývá jen se ctí odejít. Vypravil se tedy na východ na pobřeží, kde vstoupil na vor z hadů, slavně se rozřehnal se svými věrnými, slíbil, že se jednou vrátí, a odplul do neznáma. Jiná verze mýtu popisuje, jak Quetzalcoatl vstoupil na hranici (podobně jako Nanahuatzin v předchozím mýtu), upálil se a vystoupil

na nebe coby Venuše. Tezcatlipoca se následně stal vládcem Tollanu a první, co udělal, bylo, že opět zavedl lidské oběti.¹⁵

Tento mýtus bývá nejčastěji vykládán jako smutný příběh s tragickým koncem, v němž zlo vítězí nad dobrem a zbývá jen ta špetka naděje, že se milovaný dokonalý vládce jednou vrátí. Konkrétní vyústění tohoto fenoménu jsou různá, mýtus lze například interpretovat jako solární alegorii o počátku nového věku¹⁶ nebo princip politické legitimace poklasických impérií.¹⁷ Musíme si nicméně uvědomit, že základem celého příběhu je konflikt nad lidskou obětí – Quetzalcoatl dělá vše správně, ne-li dokonale; jediné, v čem se prohřešuje, ale zato radikálně, je právě ta nejdůležitější povinnost obyvatele Mezoameriky – ctít bohy a krmit je. Jak můžeme pochopit ze srovnání s mýtem o Teotihuacanu, Quetzalcoatl na svůj lid svým chováním přímo svolává nejen boží hněv, ale dokonce i konec světa – bez lidských obětí by slunce brzy přestalo mít sílu pokračovat ve své pouti. Mýtus tak ve skutečnosti končí dobře – ve chvíli, kdy si panovník začne myslet, že je více než bohové a může si dovolit odeprít jim potravu, je okamžitě strašlivě potrestán. Druhá varianta jeho odchodu pak dokonce naznačuje jakési napravení post mortem. Venuše, v níž se Quetzalcoatl proměnil, nebyla v mezoamerických náboženstvích interpretována jako krásná dívka (jako je tomu v indoevropském prostoru), ale jako nemilosrdný válečník, který stíhá svými šípy vše živé. Tedy to, co se nám jeví jako příkladná humánnost a milosrdenství, museli Mezoameričané nevyhnutelně vnímat jako trestuhodnou svévoli a strašlivou pýchu, v jejichž očích je člověk důležitější než božstvo. Podobnou pýchu, jakou se vyznačují Sysifos nebo Tantalos v řeckých mýtech.

AZTÉCKÁ LITERATURA

Na rozdíl od Mayů neměli Aztékové příliš rozvinuté písmo, zato Španělé zastihli jejich kulturu v plném rozkvětu. Z toho důvodu je zde většina pramenů koloniálních, psaných Španěly. Předkolumbovské jsou pouze některé kodexy, například

Bourbon nebo *Borgia*, a většinou se jedná o věštecké příručky nazývané *tonalamatl*; v koloniálním období pak produkce kodexů pokračovala, takže vznikaly další, např. nejvýznamnější *Mendoza*, dále *Boturini*, *Aubin*, *Vaticanus* atd. Tyto pozdní kodexy jsou už často silně pod vlivem španělského umění a myšlení, takže některé z nich vypadají více jako evropské výtvořky než jako mezoamerické. Dále máme k dispozici záznamy místních vyprávění v nahuatl, například *Rozpravy dvanácti*, *Mexické zpěvy*, *Huehuetlatolli*, *kodex Chimalpopoca* atd. Ze španělských koloniálních pramenů je pak nejvýznamnější *Florentský kodex Bernardina de Sahagún*, který je sice vytvořen pod vedením španělského křesťanského misionáře, ale ve skutečnosti jde o sbírku vyprávění samotných Aztéků, které Sahagún a jeho pomocníci pečlivě slovo od slova zaznamenali. Kromě něho pak získáváme informace z množství kronik od autorů jako Diego Durán, Fernando Alva Ixtlilxochitl, Toribio Benavente Motolinia atd.

Jak uvidíme dále, lidská oběť měla ambivalentní charakter a rozhodně se nedá říci, že by šlo o praktiku, kterou by obětníci i obětovaní provozovali nadšeně, spokojeně a s úsměvem na líci. Nicméně zároveň byla klíčovou povinností člověka, již v žádném případě nesměl zanedbat, jinak se vystavoval strašlivým následkům. Holá nutnost, tak ji označovali raně koloniální Mayové; ti vyprávěli o mytickém vojevůdci jménem Kukulcan, který přitáhl do jejich země a naučil je „modloslužebnictví“, jak to formulovali správci země v královských dotaznících; tato idolatrie přišla podle mýtů k Mayům zároveň s civilizací.¹⁸ Lidská oběť se tedy ukazuje jako základní povinnost civilizovaného člověka, povinnost, kterou se mimo jiné liší od nevědomých barbarů, již si neuvědomují, k jakému účelu byli bohy stvořeni.

VÝSADA

Nejčastější způsob, jak se lidská oběť v Mezoamerice omlouvá, vychází z dalšího jejího rozměru: být obětován byla v jistém smyslu výsada a osud obětovaného do určité míry záviděníhodný.

To zní evropským uším naprosto absurdně; proto se zde musíme ještě jednou zastavit a srovnat naši kulturu s mezoamerickou. Pro nás je smrt negativní primárně proto, že většina z nás, příslušníků sekularizované kultury, v pokračování života po smrti spíše nevěří. V tomto ohledu nicméně představujeme naprostou a téměř unikátní historickou výjimku – drtivá většina světových kultur měla takovou nebo onakou představu o posmrtné existenci, ať už pozitivní (jako například křesťanský ráj) nebo negativní (viz řecké podsvětí). I Mezoamerika měla svůj koncept záhrobí, a podobně jako v křesťanství i zde existovalo několik různých možných prostředí, kam jste se po smrti mohli dostat. Zásadní rozdíl byl ale ten, že o vašem posmrtném osudu nerozhodoval téměř nikdy způsob, jakým jste žili, ale pouze forma vaší smrti.

Mezoamerickou thanatologii máme nejlépe dochovanou z aztéckého prostředí. Většina lidí měla posmrtný osud jasný – mířili do Mictlanu, země mrtvých, poměrně nepřívětivého místa v podzemí. Mictlan je také domovem božstev smrti Mictlantecuhtliho a Mictecacihuatl, která se v aztéckém umění zobrazovala jako kostry. Nikomu se do Mictlanu příliš nechtělo, ale většina způsobů smrti odsuzovala lidi právě tam. Mrtvý musel po příchodu do podsvětí absolvovat mnoho zákeřných zkoušek – přebrodit řeku, projít mezi horami, přežít útok krvežíznivých bestíí atd.

Zato ti, kteří zemřeli utopením, na venerické choroby, lepru, hydrocefalus, byli zasaženi bleskem a tak dále, se mohli těšit na podstatně lepší zásvětní osud. Způsob jejich smrti totiž ukazoval, že si je vyvolil bůh vod Tlaloc, a tudíž po smrti zamíří právě k němu do jakéhosi ráje hojnosti zvaného Tlalocan. V Tlalocanu roste mnoho rostlin i plodin, lidé se tu věnují hrám, pojídají halucinogeny a vůbec tráví čas příjemným způsobem, na rozdíl od Mictlanu, kde se duše zesnulého musela velmi ohánět, aby obstála.

Zdaleka nejlepší posmrtný osud však čekal ty, které si vyvolilo samo slunce. Celkem se jednalo o tři skupiny lidí – vojáky, kteří zahynuli na bojišti, ženy, jež zemřely při porodu, a pak válečné zajatce, kteří skonali na obětním kameni. Tito

lidé byli prakticky ztotožňováni s božstvy. Ženy zesnulé při porodu byly například označovány za *cihuateteo*, „božské ženy“, lidské oběti zase nesly přídomek *malteotl*, „bůh zajatec“. Jejich posmrtným osudem bylo kráčet v průvodu se sluncem na jeho pouti po nebi – válečníci a lidské oběti je doprovázeli od východu k zenitu, ženy od zenitu k západu (na západě rovněž ležela bájná *Cinacalco*, kde přebývaly všechny *cihuateteo* v podobě děsivých démonických stvoření).¹⁹

Aztécká nábožensko-politicko-vojenská propaganda, již stvořil *cihuacoatl* Tlaccaelel, rádce panovníka Itzcoatla, využívala těchto představ o zásvětní, dokonce je možná dotvořila k obrazu svému – a s jejich pomocí motivovala mladé muže, aby se pokusili vyznamenat na bitevním poli. V této interpretaci je čekal pouze pozitivní osud – buď se slavně vrátili domů jako vítězové a počet zajatých nepřátel zvyšoval jejich prestiž a postavení na společenském žebříčku, nebo zemřeli (padli nebo byli obětováni) – v takovém případě se stali členy suity slunečního boha. To samozřejmě neznamená, že by v praxi přestali cítit strach ze smrti – ale systém byl prostě nastaven tak, že vysoce oceňoval ctnosti válečníka a silně povzbuzoval k jejich dosažení. Takové hodnoty pak pochopitelně velice vyhovovaly expanzivní politice aztéckého státu a odrazily se i v úspěšnosti aztéckých válečných výprav.²⁰

Autorem aztécké válečnické ideologie, na které stál aztécký stát, byl Tlaccaelel (1397?–1487), syn vládce Huitzilhuítla. Měl titul *cihuacoatl*, druhý nejvýznamnější úřad v aztéckém státě (výš stál už jen král). Obvykle se tato hodnota interpretuje jako nábožensko-politická a poradní, ale někteří badatelé dokonce spekulují, že aztéckému státu původně vládli dva králové, *tlatoani* (který měl na starosti válku a politiku) a *cihuacoatl* (který se zabýval spíš náboženstvím a vnitřními záležitostmi). Druhý vládce však postupně ztrácel na významu, až skončil jako jakási mezoamerická obdoba „velkého vezíra“. Ať to bylo jakkoli, politický vliv *cihuacoatla* byl obrovský a nelze vyloučit, že za to mohla právě osobnost Tlaccaelelova. Zastával tuto funkci pod čtyřmi aztéckými králi, a to pod svým strýcem

Itzcoatlem, bratrem Moctezumou I. Ilhuicaminou a prasynovci Axayacatlem a Tizokem. Posiloval militarismus a kult Huitzilopochtliho, podporoval image Aztéků jako bohy vyvoleného národa a zřejmě právě na jeho radu nechal Itzcoatl spálit všechny staré dokumenty, které dokládaly, že Aztékové kdysi ve skutečnosti začínali jako chudá, bezvýznamná tlupa nájemných žoldnéřů. Zároveň se postaral o vznik tzv. Trojspolku, politické aliance aztéckého hlavního města Tenochtitlanu s Texcokem a Tlacopánem. Tato koalice na sklonku poklasického období ovládala většinu středního Mexika a její vliv sahal až do vzdálených končin Mezoameriky.

Z mayského prostředí se nám podobně podrobná thanatologie nezachovala, ale víme dost na to, abychom viděli paralely. Obdoba aztéckého Mictlanu se u Mayů jmenovala Xibalba, a zřejmě sem měla, podobně jako ve středním Mexiku, namířeno drtivá většina obyvatelstva. Nicméně zároveň víme, že lidé vhažování do studní jako oběti bohům vod odcházeli přímo k těmto božstvům, protože jim kněží po nich posílali vzkazy. Jak tomu bylo u oběti vyrváním srdce, ale bohužel jistě nevíme, protože se o tom nedochoval žádný mayský dokument.

Přesto nám určitý náhled na lidskou oběť a její pojetí u poklasických Mayů může zprostředkovat zpěv 1 z *Cantares de Dzitbalché*, souboru textů, které se zřejmě zpívaly při rituálech a které byly nalezeny v 18. století v mexickém Dzitbalché.²¹ Jejich tématem je oběť zastřelením, kterou se budeme podrobně zabývat později, a ústřední část prvního zpěvu pečlivě nabádá mayského jinocha, jenž má být obětován, aby se nebál, protože odchází ke „svému Otci“ (tj. ke slunci) a „nic zlého se mu nestane“.

*Odlehči svému duchu, krásný
muži; vždyť uvidíš
tvář svého Otce
na výšinách. Už se nikdy*

*nevrátíš sem
na zem pod peřím
malého kolibříka nebo
pod kůži krásného jelena.
Ani jaguára, ani kosa, ani krocana.
Vzmuž se a myslí
pouze na svého Otce;
neměj strach, nic
zlého se ti nestane.*

*(„Cantares de Dzitbalché“, in Margaret de la Garza
Camino, Literatura maya, Caracas 1992, 2. vyd.,
s. 356–359, přel. Zuzana Kosticová)*

Nicméně lidská oběť nebyla výsadou jen pro osud, jaký přinášela v podsvětí, ale ve výjimečných případech přinášela dotyčnému božské pocty už na tomto světě. To se týkalo svátků, při nichž člověk určený k obětování ztělesňoval nějaké božstvo – v takovém případě se s ním totiž jednalo jako s božstvem už zaživa.

Nejznámější a nejslavnější příklad takového zacházení je aztécký výroční svátek Toxcatl, při němž se obětoval ztělesnitel boha Tezcatlipoky. Pro tuto oběť se rok předem (tj. po skončení téhož svátku předchozího roku) vybíral krásný mládenec s dokonalým tělem a bez jakéhokoli znetvoření a ten se poté po celý rok mohl těšit vybranému zacházení. Zpočátku jej vyučovali chování, poezii, rétorice a dalším elitním dovednostem, těšil se šlechtickým privilegiím, oblékal se do nejluxusnějších oděvů a věncil se květinami, neustále jej doprovázela eskorta a během dne procházel s průvodem městem a hrál na flétnu, přičemž se mu lidé klaněli a líbali půdu, po které prošel. Dokonce i aztécký panovník, potkal-li průvod s Tezcatlipocovým ztělesnitelem, ustoupil z cesty a uctivě nechal božstvo projít.

Měsíc před Toxcatlem dostal mladík k dispozici čtyři krásné dívky, se kterými se mohl bavit a milovat – i tyto dívky nesly jména bohyň, konkrétně Xochiquetzal,

Xilonen, Atlatonan a Huixtocihuatl. Posledních pět dní před svátkem se pořádaly honosné bankety, kde byl mladík čestným hostem a kterých se účastnil celý panovnický dvůr.

V den svátku Toxcatl dovedli mladíka k Tezcatlipocovu chrámu. Mládenec začal stoupat nahoru na pyramidu a na každém stupni přelomil jednu z fléten, na něž po celý rok hrál. Když vyšel až nahoru, zmocnili se ho kněží obětníci, kteří zde již čekali, vyzdvihli jej na obětní kámen a vyrvali mu srdce, které nabídl slunci. Nicméně na rozdíl od většiny obětí, jejichž těla se shazovala dolů z chrámového schodiště, tělo obětovaného Tezcatlipocova ztělesnitele uctivě snesli dolů. Zde mu navíc ještě uřízli hlavu.²²

Rituál svátku Toxcatl je poněkud vyhroceným ukázkovým příkladem postavení většiny lidských obětí: jednalo se v lepším případě o ztělesnitele, v horším o majetek božstva, kterému přináležely, a z toho důvodu někdy již zaživa, ale vždy po smrti odcházely k bohu, kterému byly přineseny. A to byl vždy lepší osud než pustý Mictlan plný pastí a nebezpečství.

TREST

Nicméně zároveň se nesmíme nechat zaslepit propagandistickou rétorikou mezoamerických náboženství, která sloužila mimo jiné i politickým účelům, a domnívat se, jako to pohříchu činí někteří autoři, že obětovaní odcházeli na smrt dobrovolně a s nadšením. Lidská oběť přes všechny výhody, které obětovaným přinášela, byla stále nežádoucím a negativním osudem. A z dokumentů, které o ní máme, jasně vysvítá, že měla kromě rysů povinnosti a výsady ještě třetí zásadní rozměr, a to trest.

Sám způsob, jakým se lidská oběť prováděla, je v tomto smyslu napovídající. Vztah mezi obětníkem a obětovaným je totiž vždycky nerovný. Obětující je ve výhodě, zatímco obětovaný je do jisté míry vždy ponížěn, ať už se mýty o onom světě snažily tento fakt jakkoli zjemnit. Na jednu stranu představoval

popis posmrtných výhod ulehčení osudu zajatého válečníka, kterého čekala smrt na obětním kameni; na druhé straně ani očekávaná nádhera slunce, k jehož doprovodu se měl připojit, nedokázala obětovanému zcela vynahradit fakt, že bude potupným způsobem připraven o život.

A to neplatilo jenom o jednotlivcích, ale o celých kulturách. Musíme si uvědomit, že náboženství, ať už se tváří jakkoli nadpozemsky (ta mezoamerická se tak rozhodně netvářila), je vždycky úzce propojeno s politickou mocí a slouží nejen potřebám duchovního života jednotlivců, ale i k legitimaci světské autority. Tento politický rozměr byl nutnou součástí dokonce i takového náboženství, jako je křesťanství, jehož rétorika světskou moc staví až na druhé místo a v němž jsou si lidé před Bohem zcela rovni – přesto i zde byla moc králi dána od Boha a skrz Boha, jeho nárok na ni tudíž nebylo možné zpochybnit.

Tato legitimační rovina všech náboženství se v případě Mezoameriky jasně ukazuje právě na lidské oběti. Jedním z jejích nejvýznamnějších rozměrů totiž bylo to, že se jejím prostřednictvím ponižovali nepřátelé až do krajnosti a zbavovali se nejen majetku a poct, ale dokonce i vlastního života, který sloužil za potravu bohům vítěze. Váleční zajatci se na mezoamerických freskách a reliéfech často poznají tak, že mají místo obvyklých drahých šperků jejich ponižující papírové napodobeniny, které se svou bezcenností vysmívají standardnímu odění, a někdy jsou dokonce nazí – stejně jako v Evropě byla i v Mezoamerice veřejná nahota potupou. Před obětováním mohou zajatí nešťastníci absolvovat rituální mučení. A nakonec přicházejí o život a jejich mrtvá těla se kutálejí ze schodiště chrámu, aby pak zůstala bezvládně ležet na jeho úpatí.²³

Jediný způsob, jak mohl zajatec určený k obětování alespoň trochu vzdorovat potupnému osudu a nenechat se ponížít, bylo neukázat nepříteli ani špetku strachu, nevydat jedině zakvílení a neuronit jedinou slzu. Ignorování bolesti a pohrdání smrtí patřilo k základním ctnostem mezoamerického válečníka a bylo předmětem úcty a obdivu. Viděli jsme, jak se během obětního rituálu při svátku Toxcatl předpokládalo, že Tezcatlipocův ztělesnitel vystoupá k chrámu docela

sám – podobně jako se očekávalo od evropských odsouzců na smrt, zvláště šlechticů, že svůj osud ponесou zmužile a s hlavou hrdě vztyčenou.

Ponížení poražených a triumf vítězů, které provázely lidskou obět, měly ale ještě další funkci. Sloužily jako demonstrace politické moci obětníků a měly zastrašit další potenciální protivníky, aby si s vítězi raději nic nezačínali. Když Aztékové pořádali hromadné oběti u Templo Mayor, s oblibou zvali šlechtice nebo panovníky podrobených království, aby se obřadů účastnili. Dobové prameny popisují, jak tito hodnostáři bledli děsem při pohledu na hrůzné divadlo, a nepochybně si pak často dvakrát rozmysleli postavit se aztéckému státu, ať už byl jakkoli nepříjemně rozpínavý a dobyvačný. To platilo zejména pro obyvatele odlehlejších krajů. Bezprostřední sousedi Aztéků samozřejmě těmito praktikami tolik zasaženi nebyli jednak proto, že je dobře znali, a především proto, že je sami s oblibou provozovali.

Klasická ukázka lidské oběti jako trestu se nachází v textu „Rabinal Achí“, jedné ze dvou předkolumbovských divadelních her, které se dochovaly do současnosti (ta druhá je incký Apu Ollantay). Stručný obsah dramatu je následující: zneprátení šlechtici zvaní v dramatu Rabinalský a Quechéjský válečník se utkají v souboji. Quechéjský válečník je poražen, následně je zajat a doveden do hlavní pevnosti Rabinalů před náčelníka Pět děšť. Ten ho vyzve, aby se mu podrobil, jinak bude obětován: zajatec se však odmítne ponížít před svým nepřítelem a dá raději přednost smrti. Závěrečná část dramatu popisuje privilegia, kterým se zajatci před obřadem těší, na závěr proběhne vlastní obětní rituál.²⁴

Stejně jako u Toxcatlu se obětovanému dostane výsadního zacházení, ale ani v jednom případě se tím nesmíme nechat zmást – v obou případech se stále za trest obětuje poražený, nikoli za odměnu vítěz – ten se naopak holedbá, jak se svému zajatci pomstí za ozbrojený odpor. A to se projevuje i na vztahu poraženého Quechéjského válečníka k nabízeným drahým pokrmům a předmětům – místo aby si je užíval, okázale jimi pohrdá a jedovatě upozorňuje svého vězňatele, že doma mají rozhodně lepší. Jedině když mu předvedou krásnou dívku, aby s ní

tančil (hra se nezmiňuje o sexuálním styku, ale podle analogie s Toxcatlem se dá předpokládat, že během skutečných obřadů docházelo i k němu), zdrží se zajatec všech připomínek a galantně se krásce věnuje.

Tzv. *Knihy Chilama Balama* jsou korpus rukopisů pocházejících z koloniálního období, které se nacházely porůznu ve vesnicích a městech Yucatánu od 16. do 18. století a nazývány jsou podle legendárního proroka, který měl podle pověstí předpovědět příchod Španělů. Jedná se o soubory textů různých žánrů psaných v maya-yucateca, od historických textů přes náboženské a rituální až po proctví a návody k léčení nebo k věštění. Označují se jménem místa, kde byly nalezeny – nejvýznamnější jsou Chilam Balam z Chumayelu, Tiziminu a Maní, jelikož byly sepsány pravděpodobně poměrně krátce po conquisté a obsahují ještě relativně slušné množství předkolumbovského materiálu. Ostatní knihy jsou spíše synkretické povahy. Nejstarší částí obsahuje Chilam Balam z Chumayelu, u něhož se předpokládá, že některé úryvky jsou snad dokonce i do latinky přepsanými hieroglyfickými nápisy a zmiňují se možná o historii sahající až do 7. století. Právě Chumayel pak obsahuje rozsáhlé mytologicko-náboženské části, Tizimin je převážně historický a spis z Maní obsahuje jen krátké historické a věštecké úryvky roztroušené mezi synkretickým obsahem.

V knihách Chilama Balama, koloniálních mayských dokumentech, se mimo jiné popisují i pravidelné lidské oběti kněží při oslavách konce katunů (období dvaceti let) – lidská oběť se zde sice označuje jako „bezbolestná smrt“, ale rovněž jako „utrpení“. Není výjimkou se v textech dočíst, jak se hodnostáři chvěli děsem a hrůzou před vyrváním srdce, které měli podstoupit.²⁵ Na druhou stranu mělo přemoci strach a vystavit se smrti posvěcující účinek nejen z hlediska posmrtného života – pokud to totiž člověk přežil, mohlo to dost zásadně ovlivnit jeho osud. V týchž dokumentech se například dočteme o jistém poměrně nízko postaveném mayském šlechtici jménem Hunac Ceel, který dobrovolně skočil do obětní studně v Chichén Itzá, dokázal v ní přežít do večera, a pak opět vylezl.

Pro Maye to muselo být ekvivalentem výpravy do říše bohů – Hunac Ceel se tímto svým hrdinským činem stal nesmírně významnou figurou na politické scéně Chichénu.²⁶

Lidská oběť jako trest jednoznačně vyvstává především z mýtu o Coatepeku, v němž se popisuje zrození boha Huitzilopochtliho, jednoho z nejvýznamnějších božstev Aztéků, archetypálního válečníka.

Podle toho, co místní starci věděli a vyprávěli o narození a počátcích démona, kterému se říkalo Huitzilopochtli, jehož Mexičané velmi ctívali a uctívali, byla nedaleko města Tully hora, která se jmenuje Coatepec, a tam žila žena jménem Coatlicue, jež byla matkou Indiánů, jimž se říkalo centzonhuitznahuah a kteří měli sestru zvanou Coyolxauhqui. A tato Coatlicue se kála každodenním zametáním na hoře Coatepeku. A jednoho dne se jí stalo, že jak tak zametala, spadl na ni chumáček perí, takové klubíčko vláken, vzala je a dala si je do zářadří k břichu, pod spodničku. A poté, co dometla, chtěla je vyndat, ale nenašla je, a tak prý otěhotněla. A jak ti Indiáni centzonhuitznahuah viděli matku již těhotnou, nesmírně se rozhněvali a říkali: „Kdo ji oplodnil? Vždyť nás potupila a zostudila.“

A sestra, která se jmenovala Coyolxauh, jim řekla: „Bratři, zabijme matku, protože nás zostudila, když takhle potajmu otěhotněla.“

Poté, co se to zmíněná Coatlicue dozvěděla, jí to bylo líto, vyděsila se a její dítě k ní promluvalo a utěšovalo ji: „Neměj strach, já vím, co mám udělat.“ A poté, co ona Coatlicue tato slova uslyšela, uklidnila se a zármutek jí opustil. A protože ti Indiáni centzonhuitznahuah dokončili poradu, jak zabít svou matku, protože je tak znectila a ponížila, byli velice rozhněvaní, stejně jako jejich sestra, která si říkala Coyolxauhqui, která jim nakukala, aby zabili svou matku Coatlicue, a zmínění Indiáni centzonhuitznahuah vzali své zbraně a vyzbrojili se k boji, přičemž si spletli a svázali vlasy jako stateční mužové. A jeden z nich, který se jmenoval Cuauhitlicac, byl zrádce, protože to, co říkali ti Indiáni centzonhuitznahuah, šel říci Huitzilopochtlimu, jenž byl stále ještě v matčině lůně, a dal mu o tom

zprávu. A zmíněný Huitzilopochtli mu odpověděl: „Můj strýci! Sleduj, co dělají, a dobře poslouchej, co říkají, protože já vím, co musím udělat.“

Tak poté, co skončila porada o tom, jak zabít Coatlicue, vyrazili ti Indiáni centzonhuitznahuah, všichni náležitě ověšeni zbraněmi a papírem a rolničkami a oštěpy, za svou matkou Coatlicue a vedla je jejich sestra Coyolxauh. A zmíněný Cuauhitlicac vystoupil na horu říci Huitzilopochtlimu, že už na něj jdou Indiáni centzonhuitznahuah, aby jej zabili. A Huitzilopochtli odpověděl: „Dobře se podívej, kde jsou.“ A řekl mu Cuauhitlicac, že zrovna přicházejí do místa, které se jmenuje Tzompantitlan. A znovu se zeptal Huitzilopochtli Cuauhitlicaca: „Kde teď jsou Indiáni centzonhuitznahuah?“ A řekl mu Cuauhitlicac, že zrovna dorazili do místa, které se jmenuje Coaxalpa. A ještě znovu se zeptal Huitzilopochtli onoho Cuauhitlicaca, kde jsou, a ten mu odpověděl, že už dorazili do místa, které se jmenuje Apétlac. A ještě znovu se zeptal Huitzilopochtli toho Cuauhitlicaca, kde jsou, a ten mu odpověděl, že už jsou v půlce kopce. A ještě jednou se zeptal Huitzilopochtli Cuauhitlicaca: „A kde jsou teď?“ A ten mu řekl, že už přicházejí, jsou velmi blízko a že v jejich čele jde Coyolxauhqui. A ve chvíli, kdy ti Indiáni centzonhuitznahuah dorazili, narodil se onen Huitzilopochtli a měl u sebe kulatý štít, kterému se říká tehuehuelli, s oštěpem a holí modré barvy, měl pomalovaný obličej, na hlavě chochol z per a levou nohu štíhlou a ozdobenou pery, stehna pomalovaná modře a paže také. A Huitzilopochtli řekl jednomu člověku jménem Tochancalqui, aby zapálil pochodňového hada, kterému se říkalo xiuhcoatl, a ten jej zapálil a [had] zasáhl Coyolxauh, která zemřela rozčtvrcena, hlava zůstala na kopci, který se jmenuje Coatepec, a rozčtvrcené tělo spadlo dolů.

A Huitzilopochtli vstal, ozbrojil se a vyrazil proti oněm centzonhuitznahuah, pronásledoval je a vyhnal je pryč až dolů z onoho kopce, kterému se říká Coatepec, a bojoval proti nim, čtyřikrát oběhl horu. A ti Indiáni centzonhuitznahuah nedokázali proti Huitzilopochtlimu obstát, ani se mu ubránit, ani mu nějak ublížit. Tak byli poraženi a mnoho jich pomřelo. A zmínění Indiáni centzonhuitznahuah prosili a žebrali, aby je Huitzilopochtli přestal pronásledovat a stáhl se z bitvy.

A Huitzilopochtli nechtěl a nevyhověl jim, dokud skoro všechny nepobil, jen velmi málo z nich uteklo a prchlo z jeho rukou a odešli do místa, kterému se říká Huitzlanpa. A [Huitzilopochtli] od nich sebral mnoho válečné kořisti a zbraní, které měli a které se jmenovaly anecuhoytl.

(Bernardino de Sahagún, Historia general de las cosas de nueva España, díl I., México 2000, s. 300–302, přel. Zuzana Kosticová)

Poté, co v této divoké válečné scéně Huitzilopochtli přemůže svou sestru, usekne jí hlavu, rozčtvrtí její tělo a svrhne je z Coatepecu dolů na zem. Tento výjev se často cituje jako první a ustavující lidská oběť – stejným způsobem se z chrámových schodišť shazovala mrtvá těla obětovaných. Význam této scény ještě vynikne, když si uvědomíme, že hlavní chrám v Tenochtitlanu byl věrnou kopií této prvotní bitvy – pyramida představovala Coatepec, svatyně na vrcholku chrám, který v mýtu zametala Coatlicue (jinak významná bohyně země), a dole pod schodištěm ležel reliéfní disk, který zobrazoval rozsekané tělo poražené Coyolxauhqui.

A nakonec, aby bylo panorama lidské oběti jako trestu či ponížení úplné, můžeme se zmínit o mýtu obsaženém v mayském *Popol Vuhu*, který ji ustavuje a legitimizuje. Vypráví o tom, jak mayský kmen Quiché a jeho bohové dospěli do Tulánu, kde spolu s ostatními kmeny očekávali první východ slunce (zde je evidentní paralela s aztéckým stvořením slunce v Teotihuacanu). Při táboření v Tulánu však všechny kmeny mrznou, je strašné počasí. Bůh Tohil v reakci na to vyčaruje první oheň a daruje ho Quichéům výměnou za slib, že se stane jejich hlavním božstvem. Pak se však silně rozprší a lijavec ohniště opět uhasí. Tohil znovu rozžehne quichéjskou vatru, okolní kmeny nicméně stále mrznou, a tak přijdou Quichéje prosit o oheň. Vtom se tam však zjeví posel z podsvětí a radí Quichéům, aby jejich prosbě nevyhověli, dokud si nepromluví s Tohilem a nenechají si od něj poradit, co mají kmeny výměnou za oheň nabídnout. Quichéjští předkové to konzultují se svým bohem a ten požádá prosebníky, aby bohu „roze-

vřeli svou náruč“; v jiném dokumentu, *Título de Totonicapán*, se pro oběť užívá ještě jiná metafora, totiž „políbení ňader“.²⁷ Kmeny s tímto návrhem neprozřetelně souhlasí a tím zpečetí svůj osud – to, co zde má Tohil na mysli, je totiž lidská oběť, a vzhledem k tomu, že v obou případech je středem pozornosti lidská hrud', je evidentní, že jde o lidskou oběť vyrváním srdce. Mýtus takto elegantně postuluje quichéjskou nadvládu nad sousedy (protože to byli oni, skrz koho se ostatním kmenům dostalo ohně) a nejen právo, ale i povinnost Quichéů obětovat lidi Tohilovi.²⁸

Ukázali jsme si, že mezoamerická lidská oběť má tři hlavní rozměry: je povinností, výsadou i trestem. Chceme-li tomuto fenoménu opravdu porozumět, měli bychom mít stále tyto tři vlastnosti na paměti. Jinými slovy, měli bychom chápat, že lidská oběť má ambivalentní, dokonce paradoxní povahu, a jedině přijetím tohoto paradoxu se jí můžeme přiblížit. Neměli bychom příliš přetěžovat ani jeden z těchto tří rozměrů. Příliš klást váhu na povinnost dělá z mezoamerických národů nemyslicí otroky děsivých bohů, nadmíru zdůrazňovat rozměr výsady znamená v podstatě říkat, že lidská oběť vlastně zase tak zlá nebyla a ve skutečnosti si ji všichni zúčastnění docela užívali (což evidentně není pravda), a naopak vyhocením rozměru trestu děláme z Mezoameričanů v podstatě válečné zločince, kteří ve velkém praktikují demonstrativní sadistické vraždy. Jedině ve vyvážení všech tří těchto rozměrů se skrývá klíč ke skutečnému pochopení – lidská oběť byla zároveň obávaná, děsivá a ponižující, božská a posvěcující i naprosto nezpochybnitelně nutná.

Když si navíc uvědomíme již zmíněný úzký vztah oběti k válce a způsob, jakým si Mezoamerika vysoce cenila válečných ctností v čele s pohrdáním smrtí, můžeme si udělat vcelku realistický obrázek. Za těchto okolností snad pro nás svět, kde je lidská oběť denním chlebem, nebude tak hrůzně nepředstavitelný a zvrácený – a byť bychom v něm jistě žít nechtěli, budeme alespoň schopni Mezoamerice lépe porozumět a pochopit její hodnoty i motivace.